

Telegraful Român

Biblioteca Orășenească
"Ștefan Gheorghiu"
Sibiu
str. Barițiu 5

FOAIE RELIGIOASĂ EDITATĂ DE ARHIEPISCOPIA ORTODOXA ROMANA DE ALBA IULIA ȘI SIBIU

PREȚUL INSERTIUNILOR:

Un cm² 60 bani pentru odată; dacă se publică de mai multe ori se dă rabat corespunzător. Insertiunile se adresează ADMINISTRĂȚIEI Telegrafului Român, Sibiu, strada 1 Mai nr. 35.

ARTICOLELE ȘI CORESPONDENȚA

se adresează REDACȚIEI Telegrafului Român, Sibiu, str. 1 Mai 35. — Articolele nepublicate nu se înapoiază. — Scrisorile nefrancate se refuză.

ABONAMENTUL:

Pe un an: 24 lei
Pe 6 luni: 12 lei
Pe 3 luni: 6 lei

250 de ani de la moartea lui Antim Ivireanul

Se împlinesc în ziua de 3 septembrie a acestui an 250 de ani de la moartea călugărului tipograf contemporan al lui Constantin Brincoveanu. Cărțurar de seamă, temperament cu energie de fier și minte luminată, Antim Ivireanul constituie pentru cultura noastră un adevărat stilp de hotar.

Despre prima parte a vieții sale nu se știe aproape nimic. Cel care ne dă primele știri despre el este italianul Del Chiaro, care a fost secretarul lui Constantin Brincoveanu. De la el aflăm că Antim s-a născut „ca fiu al unor pribegi din laturile Azovului”. Pe atunci Azovul era sub stăpânire otomană și se pare că și el și părinții săi au căzut robi. Ca mirean se numea Andrei, iar părinții săi se numiau Ioan și Maria. Când pe la sfârșitul lui octombrie 1688 domnul Țării Românești, Șerban Cantacuzino, moare, sfatul țării alege domn pe Brincoveanu. Noul ales, fiind chemat la Poartă, adică la Istanbul cum numiau turcii orașul lui Constantin cel Mare — căzut în mâinile lor încă de la 1453 — îl descoperă pe fostul rob răscumpărat și-l aduce cu sine în țară. Om cu alese însușiri și cu oarecare cultură, Andrei învățase de timpuriu mai multe meserii, de pe urma cărora își făcuse și o oarecare situație materială.

Părăsind Țarigradul — unde se pare că se și călugărise între timp, după ce a fost răscumpărat — Antim se stabilește în țară, mitropolit al Ungrovlahiei fiind Teodosie, cel care avea să păstorească „turma lui Hristos” vreme de aproape patruzeci de ani. Mai întâi la București și apoi și la Buzău — unde era episcop Mitrofan, Antim învăță să vorbească românește, dar învăță și meșteșugul tipografiei. Trecuse puțină vreme de la tipărirea celei dintâi Biblii în limba țării pe care o traduseseră din grecește frații Radu și Șerban Greceanu. Aceasta avea să deschidă strălucitoare pagină în cultura românească și îndelungată domnie a lui Brincoveanu — lipsită de războaie — avea să fie favorabilă acestui progres cultural și artistic. Destoinic și priceput și om cu tragere de inimă pentru meșteșugul tiparului, Antim se bucură mai întâi de sprijinul ieromonahului Macarie de la tipografia domnească din București. La acesta avea să se adauge curînd prețuirea lui Teodosie și a domnului său. I se încredințează mai întâi conducerea tipografiei domnești, în care calitate și-a făcut ucenici de care avea nevoie pentru tipărirea cărților. Se cunoaște numele unora dintre ucenicii săi: Gheorghe Radovici, Mihai Ștefănescu și ieromonahul Dionisie Floru. Ștefănescu avea să semneze, după împrejurări, cînd „Ștefanovici”, cînd „Istvanovici”. Cu acest nume avea să semneze cărțile pe care el le-a tipărit la Alba-Iulia și nu întîmplător. Se știe că în 1690 Transilvania, smulsă de la turci, căzuse în mâinile austrieilor. Guvernul austriac începuse de îndată politica de unire a românilor cu Biserica Romei. Dar Brincoveanu a sprijinit pe toate căile rezistența românilor împotriva catolicismului. Una din aceste căi a fost tiparul.

Și Ștefănescu — care acum semna „Istvanovici”, își începe activitatea sa antiunianistă prin revizuirea în scris ortodox și tipărirea cărților de școală și de slujbă bisericească.

Tipărișurile lui Antim încep în anul 1691, mai întâi în tipărișa domnească de la București. Cîteva ani mai tîrziu, în mănăstirea Snagovului — al cărei stareț avea să fie însuși Antim — ia ființă o nouă tipografie. Acesta avea să lucreze aici pînă în 1702; adică mai bine de șase ani. Iar „smeritul ieromonah Antim tipograf”, — cum îi plăcea să semneze, avea să tipărească aici nu mai puțin de patrusprezece cărți în limbile română, greacă, slavonă și arabă. Se cuvine să amintim la loc de cinste una din cele mai cunoscute lucrări care s-a bucurat de prețuirea criticilor și îndeosebi a cititorilor cu puțină știință de carte. E vorba de cartea „Floarea darurilor”, tipărită în anul 1700, „carte foarte frumoasă și de folos fieștecăruia creștin”.

Printre tipărișurile bisericești de care se simțea adîncă nevoie în viața noastră bisericească de atunci, Antim nu uită să scoată la iveală și cărți mirenești, cu alții mai mult că și acestea aveau tot un caracter moralizator. Așa a ieșit din teascurile tocmite de mîna sa „Alexandria”, cunoscutul roman despre viața lui Alexandru cel Mare, precum și o colecție de maxime numită „Pilde filosofoști”.

Făcînd o recapitulare a tipărișurilor „ivirene” — cum sînt menționate în cărțile de specialitate, numărul lor se ridică la 64. Ele au fost tipărite astfel: la București — în tipografia domnească sau la tipografia mănăstirii Antim, ctitoria sa; la Snagov, la Țirgoviște și la Rîmnicul Vilcea, tipografiile din aceste trei locuri fiind înființate de Antim însuși. Cele 64 de cărți sînt: 30 în limba greacă; 24 în limba română; una în limba slavonă; 5 în slavo-română, 2 în greco-arabă, una greco-română și una în greco-slavo-română. Cele mai multe au fost tipărite „acum întîia oară”, iar altele erau numai reeditări, prin care trebuie să înțelegem mai mult cărțile de slujbă pentru nevoile bisericii. Printre autorii tipăriți „acum întîia oară” să nu uităm că au fost și Radu și Ștefan, fiii cei mari ai lui Brincoveanu. Lucrările lor erau obișnuitele cuvîntări panegirice ale vremii pe care ei le țineau în biserica cea mare a mitropoliei.

Anul 1705 a fost un an de răscruce în viața lui Antim Ivireanul. În anul acela, în luna martie, a avut loc caterisirea episcopului Ilarion de la Rîmnicul Vilcea. Acuzațiile au fost deosebit de grele și soborul de judecată — la care au luat parte și episcopi străini de țara noastră — a hotărît scoaterea lui Ilarion. La 16 martie, același sobor alege episcop pe Antim, care continua să conducă stăreția mănăstirii Snagovului și a tipărișei de aici. La 31 martie, Teodosie, mitropolitul Ungrovlahiei, îl hirotonește arhiereu și Antim pleacă la Vilcea. Nu-și uită meșteșugul tiparului și înființează de grabă o tipografie din teascurile căreia, în mai puțin

de trei ani cît a stat aici, au ieșit zece cărți grecești și românești. Restaurează mănăstirea Cozia — vechea ctitorie a lui Mircea cel Bătrîn — și-i adaugă pridvorul ce se vede și astăzi, scriind și pisanie spre ținere de minte „ostenitor fiind chiar Antim episcop de Rîmnic”. Bun caligraf, desenator și pictor cum era, Antim face și pictura capelei de la Rîmnicul Vilcea și cercetători ca Nicolae Iorga, C. Giurăscu și V. Drăghiceanu nu se îndoiesc de autenticitatea acesteia. Fînd un bun caligraf, pe cînd se găsea încă la Snagov, vlădica Teodosie îl pune să scrie „Condica mitropoliei Ungrovlahiei din timpul lui Constantin Brincoveanu, zisă și condica lui Antim, în care sînt trecute odoarele, cărțile și documentele moșilor mitropoliei din Țirgoviște, cît și din București”. La Rîmnic, continuă aceeași scriere de mîna privind „istoria Țării Românești de cînd au descălecat pravoslavnicii creștini”. Manuscrisul acesta cuprinde pagini transcrise din Litopiseșul cantacuzinesc și din cronicarii Radu Popescu și Radu Greceanu și el se află în păstrarea Academiei noastre.

La 27 ianuarie 1708, se stinge din viață mitropolitul Teodosie în vîrstă de peste 87 ani. Soborul Bisericii, precum și domnul țării, aleg și pun mitropolit pe Antim „bărbat de cinste și evlavios, și împodobit cu virtuțile ce se potrivește cu vrednicia arhierească”.

Cum între timp Brincoveanu restaurase vechea curte domnească de la Țirgoviște, Antim găsi decuvință că și e este dator să facă și o tipografie aici. Necăutînd la înalta treaptă bisericească la care ajunsese, mitropolitul continuă să se ostenească cu cărțile sale și din teascurile tipărișei de la Țirgoviște mai izvodiră alte douăzeci de cărți.

Antim este martorul evenimentelor care au tulburat țara și au dus la uciderea lui Brincoveanu și a fiilor săi.

La domnie urmează Ștefan Cantacuzino, fiul marelui învățat al acestei vremi, stolnicul Constantin Cantacuzino. Dar în mai 1716 și fiul și tatăl sînt maziliți și închiși la Constantinopol, unde sînt uciși. Domnia este dată lui Nicolae Mavrocordat, omul Porții, în vreme ce Antim rămăsese și acum tot pentru o politică alături de creștini. Tocmai în aceste zile începe războiul dintre turci și austrieci. Cînd aceștia se aflau la Pitești, Mavrocordat, de teamă, fuge la Giurgiu. Antim îl urmează, dar cum, între timp, de la București veniseră vești mai bune, el se întoarce spre a nu lăsa turma fără păstor. Boierii socotind că Mavrocordat a fugit la turci, fac greșala că aleg domn pe vornicul Pătrașcu Buzoianu, iar Antim îl unge domn. Dar Mavrocordat, sprijinit de turci, se înapoiază la București. Vornicul Buzoianu — ales domn fără voia sa — este ucis, iar Antim declarat rebel și dat judecății. La sfîrșitul lui august — 1716 — soborul a unsprezece arhierei printre care și Ieremia, patriarhul Țarigradului, hotărăște condamnarea lui Antim: „Să fie depărtat de toată lucrarea și ordinea arhierească și dezbrăcat de

(Continuare în pag. 2)

Din învățătura lui Antim Ivireanul

Un cercetător recent al vieții și operei lui Antim Ivireanul (G. Strempel) îl situează „în fruntea valorilor culturale din epoca brincovească”, subliniind „caracterul progresist și patriotic al vieții și activității” acestui mitropolit.

Diversele articole din ziare și reviste, ca și alte manifestări comemorative, precum și inițiativa Sfântului Sinod al Bisericii noastre Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, de a cere anularea caterisirii, de a se restaura din temelie mănăstirea Antim — ctitoria lui din București — cât mai ales tratarea vieții și operei mitropolitului Antim în conferințele preoțești din luna septembrie a. c. constituie deci un deosebit omagiu adus amintirii acestui vrednic ierarh. Aceasta cu atât mai mult cu cât comemorarea lui nu s-a făcut nici cu prilejul împlinirii a 200 de ani și nici a 100 de ani.

„Am pus osteneli peste osteneli întru toate și am trudit din zi din noapte să înmulțesc talantul Domnului, pentru ca să nu mă număr în rândul leneșii slugi” — spune vlădica Antim într-o scrisoare de apărare adresată lui Constantin Brincoveanu. Intr-adevăr, Cel Atotputernic a înzestrat cu mulți „talanți” pe acest ierarh, dar și truda lui a fost multiplă, iar roadele muncii sale au fost bogate și mult folositoare Bisericii și poporului nostru. Această rîvnă și trudă a mitropolitului Antim, de a fi cât mai de folos obștei pe care o avea de păstorit ca și țării din care făcea parte, reiese cu multă limpezime și din didahiile sau predicile rămase de la el.

Deși străin prin obârșie, deși trăia într-o țară în care limba oficială nu era încă cea vorbită de popor, A. Ivireanul s-a străduit și-a reușit să-și însușească în chip desăvîrșit limba păstoritorilor săi, ajungînd „să vorbească și să scrie o limbă poate cea mai frumoasă dintre a tuturor cărturarilor epocii” — după cum spune undeva M. Sadoveanu. Prin aceasta, mitropolitul Antim rămîne important și pentru istoria literaturii și a limbii noastre, pe care a împins-o cu un mare pas înainte.

Mai au apoi aceste predici o importanță documentară, ele constituind un bun izvor de informații asupra stărilor, obiceiurilor și moravurilor generațiilor de la începutul veacului al XVIII-lea. Răzbat astfel în predicile de care ne ocupăm nevoile și greutățile de tot felul în care turma sa se zbătea, precum și lăcomia, micimea de suflet, ipocrizia, dorința de parvenire, trădările clasei boierești care au adus mult rău țării, ca și apăsarea otomană, la care făcea dese și discrete aluzii.

250 de ani . . .

(Urmare din pag. 1)

harul divin și scos din catalogul arhieresc... și lipsit de ori ce venit bisericesc... să i se zică de acum Andrei... și să fie scos, pierdut și depărtat de mitropolia Ungrovlahiei urgisitul de Dumnezeu“.

Surghiunul avea să aibe loc la o mănăstire de pe muntele Sinai. Dezbrăcat de toate semnele arhieresti și vlădicești, Antim a fost urcat într-o căruță la vreme de noapte și pornit la drum. O ceată de turci, bine înarmați, conduși de boierul Colfescu, îl însoțea, ca unii care mai aveau de împlinit și o poruncă de taină. Trecînd în Bulgaria și ajungînd la Galipoli, în apropiere de Tugia, un afluent al Mariței, turcii împlinesc porunca lui Mavrocordat. După o luptă grea și inegală, Antim este ucis și trupul aruncat în apele riului, învăluindu-l în adîncurile sale pe cel care a fost un mare ierarh al Bisericii noastre, care a iubit poporul și țara în care a desfășurat o atît de rodnică activitate.

Emanuel Copăceanu

În chip deosebit însă, predicile lui A. Ivireanul au importanță teologică, bisericească, învățătoarească. Desigur că și pînă la el se va fi predicat, dar afară de bătrînele și înțeleptele noastre cazanii, nu ni s-a păstrat nimic scris de acest gen. Este adevărat că, deși Antim a tipărit destule și folositoare cărți, aceste predici n-au fost tipărite nici de el și nici chiar de vreun ucenic de-al lui. Le-a lăsat probabil înadîns mai spre asfințitul vieții sale pentru a le mai înmulți, dar moartea lui neașteptată nu i-a mai îngăduit să le vadă tipărite. Ele s-au păstrat sub formă de manuscris, tipărindu-se pentru prima dată abia în 1886, adică după mai bine de 150 de ani de la moartea mucenicească a autorului lor.

Predicile lui Antim sînt izvorite dintr-o inimă fierbinte, în care conștiința răspunderii era întru totul vie. Ele sînt pline de prospețime, adînc legate de realitățile, de frământările și nevoile vremii, bine documentate și mobilizatoare spre o viață cu adevărat creștină pentru toate categoriile de ascultători.

Pe lîngă o bogată experiență de viață, aceste predici au ca izvor Sf. Scriptură, cugetarea veche ca și științele vremii, cât mai ales scrierile Sf. Părinți. Sf. Ioan „Zlataust”, „cel cu limba și inima de aur”, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie Teologul, Sf. Efrem Sirul, Sf. Ioan Damaschinul ș. a. îi întîlnim în fiecare predică.

„Aceasta o am zis cînd m-am făcut mitropolit”, își intitulează vlădica Antim prima sa predică, din care, întocmai ca un bun păstor și urmaș al Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, desprindem o înaltă conștiință asupra chemării și lucrării sale de arhipăstor, o strînsă solidaritate, o deplină participare la durerile și bucuriile credincioșilor. Aăm venit la dumneavoastră — se adresează el credincioșilor care-l ascultau, foarte probabil în actuala catedrală patriarhală din București — „să vă fiu păstor, pămînte sufleteș, rugător către Dumnezeu pentru buna sănătate și spăsenia dumneavoastră”. „Să vă fiu de mîngîiere — continuă Antim, făcînd desigur aluzie la asuprirea socială și națională de atunci — la scîrbele robiei cei vavilonești, ca Ieremia norodului lui Dumnezeu, și dimpreună cu dumneavoastră să pățimesc la toate cîte va aduce ceasul și vremea, pentru care lucru am datoriat să priveghez cu osîrdie și fără de lene, zioa și noaptea și în tot ceasul, pentru folosul și spăsenia tuturor de obște, învălîndu-vă și îndreptîndu-vă cu frica lui Dumnezeu, pe calea cea dreaptă”. „Căci — spune el cu un alt prilej, plin de cutremurare în fața înaltei răspunderi pe care o are orice trimis al lui Iisus Hristos — în seama mea v-a dat stăpînul Hristos să vă pasc sufletește, ca pe niște oi cuvîntătoare și de gitul meu spînzură sufletele voastre și de la mine va să vă ceară pre tot, iar nu de la alții, pînă cînd vă voi fi păstoriu“.

Grijă deosebită a avut Antim Ivireanul și față de preoții pe care i-a avut în subordine, pe care de asemenea îi dorea să fie la înălțimea chemării lor. Pentru nevoile și folosul preoților, Antim a scris și tipărit mai multe cărți, — dar era necruțător cu ei atunci cînd nu-și înțelegeau menirea, după cum rezultă și din următoarele cuvinte ale sale: „Sînt mulți în lume de se numesc că sînt păstori și zic cum că poartă grijă de oi, ci o zic ticăloșii, numai cu cuvîntul, iar cu fapta sînt departe, citu e ceriul de pămînt, pentru căci nu poartă grijă pentru folosul oilor lor, ci să nevoiesc numai pentru folosul lor, cărora nu se cuvine să le zică neștine păstori, ci năemiș, sau, mai virtos să zic, furi și tîlhari. Pentru căci năemișii nu pasc oile pentru ca să le folosească, ci numai pentru plata ce apucă de la iale“.

Mitropolitul Antim și-a lucrat și rostît pre-

dicile sale în diverse duminici și sărbători de peste an. Din ele desprindem în continuare și alte folositoare învățături.

„Noapte întunecată au fost atunci în toată lumea, cînd argintul și aurul, pietrele și lemnele să slujia ca niște dumnezei” — spune Antim vrînd să arate rătăcirea religioasă în care căzuse lumea înainte de venirea Mîntuitorului. De aceea, „iaste mare sete la Dumnezeu a pofti și a iubi să se mîntuiască oamenii”. Astfel, „Hristos Dumnezeuul nostru, văzînd lumea că bolnăvia, au socotit cu multe feluri de mijloace și au purtat de grijă pentru mîntuirea oamenilor, de vreme ce acesta este lucrul cel dîntii al bunătății Lui. Și nu trimite ploae de foc spre îngrozirea lumii, nici pornește marea ca o oaste împotriva pămîntului, nici înarmează puterile stihilor, ci numai o supune cu blîndețe și cu minuni și o țrage spre dînsul cu faceri de bine și cu cuvinte cerești o preface să se mute de pe dînsa patimile cele sufletești“.

Parafrazînd cuvintele dreptului Simeon rostite cu prilejul întîmpinării Domnului, Antim mitropolitul spune: „Cuprinde-l în brațele tale pre carele nu-l poate cuprinde toată lumea. Adevărat, mic iaste de vîrstă, iară anii nu i să știu. Mic iaste, iară iaste mare la pricepere. În beserică iaste acum împreună cu noi, iar în ceriu șade în scaunul slavei sale. În chipul slugii să vede, iară iaste stăpîn peste toate“.

O potrivită definiție dă dragostei creștine, cînd învață: „Dragostea încă iaste o unire a mulți într-una și cale către Dumnezeu și vîrf tuturor bunătăților“. Dragostea este pămîntul cel bun în care credința se dezvoltă roditor „ca un copaci și-ș va da roada sa la vremea sa, după cum zice David, că toți copacii și toate erburile, răzîmînd în pămînt cresc și să măresc și-ș dau roade, iar dacă nu răzîmă în pămînt să usucă și pier. Așa și credința, răzîmînd în dragoste crește și să mărește și face toate rodurile bunătăților, căci pămîntul credinței iaste dragostea“. Dragostea este suprema poruncă creștină, de aceea „voia lui Hristos nu iaste alta fără-numai dragostea“, iar „cel ce are dragoste către aproapele său și-i pohtește binele, acela face toate poruncile lui Dumnezeu“. Creștinii deci trebuie să tindă permanent spre dragoste de oameni, spre bună viețuire, pace și întrajutorare, cu atît mai mult cu cît „Dumnezeu iaste tată de obște al tuturor. Pe toți ne iubește ca pre niște adevărați fii ai lui și nu poate răbda milostivirea lui cea iubitoare de oameni să ne aflăm în ticăloșii și în nevoi“.

Așa se face că vlădica Antim se ridică cu toată îndrăzneala împotriva boierimii jegmăitoare, pe care o ataca direct — căci mulți vor fi fost de față cînd își rostea predicile — împotriva invidioșilor și trădătorilor de țară pentru a parveni, împotriva oricui „jăfuieste și pradă și căznește pre cei săraci“. Pe toți aceștia nu-i considera vrednici să se apropie de Sf. Taine și tuturor acestora, mitropolitul Antim li se adresează în astfel de cuvinte: „Și cînd mergem să ne spovedim nu spunem duhovnicului — socotînd în gîndurile noastre că, precum înșelăm pre dînsul, vom înșela și pre Dumnezeu — că mîncăm carnea și munca fratelui nostru și-i bem sîngele și sudoarea feței lui cu lăcomiile și cu nesațul ce avem. Nu spunem că ținem bălaurul cel cu 7 capete, zavistia, încuibat în inimele noastre, de ne roade totdeauna fîcătii, ca rugina pe fier și ca cariul pe lemn“.

Persoanei umane i se cuvine aceeași cînstire, indiferent de categoria socială din care face parte. „Cu acestea măriri despărțite, nu să cuvine celor mici mai puținică cînstă și dragoste decît aceia ce să cuvine celor mari și bogați, nici iaste cu dreptate celor mari să li să închine lumea și pre cei mici să-i batjocorească“.

Sensul real al unor practici creștinești este tîlmăcit cu multă pricepere și în imagini de-

O carte temeinică

Am întâmpinat cu un deosebit interes și cu o mare satisfacție apariția cărții d-lui D. Protase: *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și a numismaticii*. Biblioteca de arheologie, IX. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, Pag. 250. Aceasta, pentru faptul că tratează o problemă de mare importanță pentru noi.

Problemă fundamentală a istoriei României, continuitatea noastră în Dacia a stăruit mereu în discuția oamenilor de știință competenți sau interesați. Dar abia după strălucitele rezultate ale cercetărilor arheologice întreprinse la noi de la 1948 încocoace, s-a putut proceda la o verificare și confirmare a ei în lumina datelor concrete și concludente ale arheologiei privind continuitatea populației autohtone în Dacia. Este tocmai ceea ce face lucrarea de față. Din acest punct de vedere, ea reprezintă un succes și marchează un bilanț.

Cartea despre care vorbim este rodul unei munci sistematice și susținute, desfășurată cu pasiune de către un om competent în materie. În paginile ei, autorul adună și selecționează întreg materialul informativ de factură arheologică și numismatică — cunoscut pînă acum, fie publicat sau încă inedit — privind dănuirea elementului autohton pe pămîntul Daciei. Pe acesta îl supune unei judicioase și minuțioase analize critice. În felul acesta, dl. D. Protase realizează o sinteză istorică corespunzătoare tuturor descoperirilor făcute pînă în prezent.

După cum se desprinde din cele arătate mai sus, lucrarea de față se întemeiază numai pe documente de ordin arheologic și numismatic, care sînt interpretate și valorificate de pe poziția materialismului istoric.

Ca spațiu geografic, alcătuirea d-lui Protase se referă exclusiv la teritoriile care alcătuiau odinioară provincia Dacia. Din punct de vedere al timpului, lucrarea în discuție cuprinde perioadele dintre anii 106 și 271 și dintre 271 și 450. Astfel, întreg materialul lucrării se structurează pe următoarele două părți: I. *Dacii în Dacia romană*, p. 15—102 și II. *Vestigiile daco-romanilor în Dacia între anii 271 și 450*, p. 103—198.

Dl. D. Protase a preluat și a valorificat tot ceea ce a socotit ca bun și valabil în anumite puncte de vedere, aprecieri și concluzii ale istoriografiei române și străine cu privire la continuitatea populației autohtone în Dacia. Dar la acestea a adăugat adeseori observațiile și considerațiile personale, bazate pe folosirea unui material mai bogat și pe starea actuală — mai avansată — a cercetărilor.

De asemenea, autorul nu se mărginește la preluarea și prezentarea pur și simplu a materialului semnalat sau publicat de respectivi cercetători. În unele cazuri, anumite atribuiri etnice și încadrări cronologice sau tipologice — socotite ca

insuficient fondate — au fost înlocuite prin soluții considerate de autor mai bune.

Cît privește procedeul fundamental al lucrării, el se desprinde din însăși mărturisirea pe care autorul o face în prefață: „Criteriul principal pentru noi în atribuirea etnică a descoperirilor și materialelor arheologice l-a constituit, pentru stăruirea dacilor sub romani, menținerea în uz a diferitelor forme de cultură materială și spirituală din vremea Daciei independente, iar pentru perioada postromană perpetuarea formelor de viață romană provincială, net deosebite de cele ale noilor veniți pe aceste meleaguri” (p. 10).

Materialul religios, în special necropole și morminte, constituie un element deosebit de prețios pentru dovedirea continuității noastre în Dacia. O dovedește aceasta prezența lui masivă în paginile lucrării. A se vedea în acest sens paginile: 16—19, 20—29, 30—31, 34—35, 37—38, 38—40, 45, 50—52, 52—59, 60—63, 74—84, 104—106, 109—112, 114, 117—119, 124, 127, 128—131, 134—136, 138, 141—158.

Partea a III-a a lucrării cuprinde concluzii (p. 199—202). Ele se structurează pe cele două părți mari ale lucrării.

Din concluziile privind dacii în Dacia romană, reținem: „Pe tărîmul culturii spirituale în măsura păstrării ei pînă astăzi în forme materializate, se constată că populația autohtonă a dacilor a fost de un pronunțat conservatorism. Ea și-a perpetuat sub romani principalele sale forme de înmormîntare, practici și ritualuri funerare, precum și un fond de credințe religioase din epoca premergătoare, dar, în același timp, ea a împrumutat de la coloniști unele obiceiuri sepulcrale noi și alte elemente de credință religioasă” (p. 200).

Din concluziile privind vestigiile daco-romanilor în Dacia între anii 271 și 450, reținem: „vestigiile arheologice și numismatice, al căror număr și pondere crește an de an, pe măsura înaintării cercetărilor, stau mărturie clară, prin frecvența și răspîndirea lor, că în Dacia nu avem de a face numai cu niște rămășițe ale unei populații romanizate, care s-ar fi topit curînd în masa „barbarilor”, ci cu o populație numeroasă, care a rămas în tot spațiul provinciei, continuînd să locuiască fie în vechile ei așezări din vremea romană, fie alcătuiindu-și altele în cursul secolelor IV și V...

Permanența populației daco-romane pe meleagurile fostei provincii apare documentar atît prin continuarea pe același loc, pînă în secolul IV, a vechilor sate și cimitire din timpul stăpînirii romane, cît și prin constituirea, în cursul secolelor IV și V, de așezări și necropole noi, în locuri nepopulate mai înainte. Mutarea așezărilor și cimitirelor aparținătoare dintr-un loc în altul, dar în cadrul aceleiași regiuni mari, este un fenomen ce nu ne poate surprinde în Dacia primelor două secole, cumplit frămîntate, ale perioadei prefe-

dale. Fenomenul acesta a fost determinat fără îndoială de situația politică extrem de instabilă, la care s-au adăugat desigur și cauze de ordin economic” (p. 201).

Lucrarea este însoțită de un amplu rezumat în limba franceză (p. 207—234), de explicații ale figurilor din text și de un indice de nume (p. 239—249).

Privită în ansamblu, lucrarea d-lui Protase constituie o deosebit de valoroasă sinteză sistematică și critică a dovezilor concrete privind continuitatea (permanența) populației dacice și daco-romane pe pămîntul țării noastre socialiste de azi.

Ea se distinge prin temenicia cercetării și a documentării. Prin înmănușchiera într-un sistem solid încheiat a datelor arheologice, ea verifică și confirmă teza permanenței noastre în Dacia.

Ca atare, cartea d-lui D. Protase interesează pe orice fiu al patriei noastre. În consecință, ar trebui să fie citită de un cerc cit mai larg de cititori de la noi.

Cartea n-ar trebui să lipsească nici de pe masa de lucru a preotului păstor de suflete. După ce o va cunoaște, el o va recomanda cu căldură și stăruință — spre citire — păstorilor săi, pe care îi va ajuta s-o înțeleagă și s-o prețuiască la justa ei valoare.

C. Sîrbu

La hram

Și în acest an, la Mănăstirea Brîncoveanu s-a sărbătorit praznicul Adormirii Maicii Domnului (15 august), hramul acestui străvechi așezămint de spiritualitate ortodoxă.

Bucuria sărbătorii a fost mărită de prezența I.P.S. nostru Mitropolit Nicolae, precum și a P. S. Episcop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului, invitat al I. P. S. Salle.

Inconjurat de un sobor de preoți și diaconi, la altarul din pădure, în umbra fagilor, Prea Sfinția Sa a slujit Sf. Liturghie arhierescă și în Duminica premergătoare praznicului, rostind credincioșilor prezenți un cald cuvînt de învățătură.

Luni dimineața, 15 august, la ora sorocită P. S. Episcop Teofil a fost întâmpinat de soborul preoților și diaconilor săvîrșind Sf. Liturghie arhierescă. Din soborul slujitor făceau parte și delegați de la Centrul nostru Arhiepiscopesc, precum și P. C. prot. Gh. Nanu din Canada. Era de față I. P. S. Mitropolit Nicolae, precum și un mare număr de credincioși veniți din părțile locului.

La sfîrșitul Sf. Liturghii au rostit cuvînt de învățătură:

P. S. Episcop Teofil, care a tălmăcit cu multă căldură și pe înțelesul credincioșilor sensurile praznicului, subliniind cuvenită cinstire care se aduce Maicii Domnului.

A adresat de asemenea părintești povețe de bună purtare credincioșilor, de viețuire plăcută lui Dumnezeu și de folos Patriei.

P. Cuv. Arhim. Serafim Popescu, care, în numele obștei mănăstirii, a dat glas bucuriei de a avea prezenți pe cei doi ierarhi transilvăneni, îndemnînd pe ascultători la creștină viețuire.

P. C. prof. Dr. Grigorie Marcu, care, plecînd de la cuvintele adresate de Mîntuitorul Iisus Hristos Martei din Betania, că „Maria partea cea bună și-a ales”, zăbovește asupra rolului pe care Fecioara Maria l-a avut și îl are în economia mîntuirii noastre, îndemnînd pe credincioși la viețuire aleasă și curată.

După Sf. Liturghie s-a săvîrșit sfințirea apei, iar la mormîntul adormitului mitropolit Nicolae Bălan, P. S. Episcop Teofil a rostit o caldă rugăciune de pomenire.

R.

plin edificatoare pentru orice ascultător. Postul de pildă are valoare numai dacă este făcut cu inimă bună și numai atunci cînd postul mîncării este în deplin acord cu cel sufletesc, cu abținerea de la rele și lucrarea faptelor bune, căci „ce folos iaste trupul să fie deșărt de bucate, dar sufletul a-l umplea de păcate; ce folos iaste a fi galbin și ofilit de post, iar de pizmă și de uriciune a fi aprins; ce folos iaste a nu bea vin și a fi beat de veninul miniei; ce folos a nu mîncea carne și cu hulele a rumpe carnea fraților noștri”.

Urmînd pilda Sfinților Părinți — pe care, după cum am mai spus, îi cunoștea destul de bine — ceea ce Antim Ivireanul urmărea în cuvîntările sale era desigur explicarea învățăturii Bisericii noastre, iar ca efect practic ridicarea

morală a păstorilor săi, pășirea lor „pe calea cea dreaptă”, precum însuși am văzut că spune. De aceea, ele se încheie totdeauna cu îndemnuri practice ca acestea: „Să ne ferim, din cît ne va fi putîntă, de curvie, de beție, de zavistii, de vînzări, de apucări”, „să petrecem toată viața noastră cinstită, curată și fără de prihană”.

Din cele văzute pînă aici ne putem da ușor seama că predicile mitropolitului Antim Ivireanul, prin frumusețea lor literară, prin conținutul lor bogat în idei etc., se pot citi cu mult folos și astăzi, cu atît mai mult cu cît Editura Academiei noastre ni le-a pus de curînd la îndemînă într-o îngrijită ediție, fapt care de asemenea constituie un omagiu adus autorului lor de către orînduirea noastră de stat.

T.

Inălțarea Sfintei Cruci

Între sărbătorile împărătești la loc de cinste se numără și Inălțarea Sfintei Cruci, prăznuită în ziua de 14 septembrie.

În această zi se face amintire de două fapte de seamă din istoria Bisericii creștine și anume de aflarea sfintei cruci a Mântuitorului în zilele împăratului Constantin cel Mare și de readucerea sfintei cruci la Ierusalim, după răpirea ei de către perși, în zilele împăratului bizantin Heraclie.

1. Împăratul Constantin cel Mare a avut de purtat un război împotriva lui Maxențiu, care se proclamase împărat la Roma. Istoricul bisericesc Eusebiu de Cezareea ne istorisește cum s-a arătat, în drumul împăratului Constantin spre Roma, în plină zi, semnul crucii pe cer, deasupra soarelui, cu o inscripție în limba greacă: „Cu aceasta vei învinge”. Atît împăratul, cît și ostașii săi, s-au înspăimîntat la vederea crucii, mai ales că la păgîni crucea era socotită ca semn de nenorocire și de moarte. În noaptea următoare i s-a arătat împăratului în vis însuși Mîntuitorul Iisus Hristos cu semnul pe care-l văzuse pe cer, poruncindu-i să folosească crucea drept steag în lupta împotriva dușmanilor săi. Făcînd după cum i s-a poruncit de Domnul în vis, împăratul Constantin a ieșit biruitor în lupte cu oștile lui Maxențiu și a intrat în triumf în Roma.

Îndată după această întîmplare minunată și după biruința asupra lui Maxențiu, împăratul Constantin a început să se arate mai îngăduitor față de creștini de cum fuseseră împărații dinaintea lui. Îngăduința sa față de ei s-a arătat mai cu seamă în anul 313, cînd el a dat în orașul Milan, un edict, adică o lege, prin care religia creștină era îngăduită în imperiul roman, oprindu-se orice persecuții împotriva creștinilor.

La scurtă vreme după aceasta, mama împăratului, Elena, a avut un vis, în care Dumnezeu i-a cerut să caute rămășițele din lemnul sfintei cruci pe care fusese răstignit Mîntuitorul pe Golgota. Se știe că în anul 119, la porunca împăratului roman Adrian, pe Golgota, deasupra mormîntului Mîntuitorului, s-a construit un templu păgîn. Împărăteasa Elena s-a îndreptat deci spre Ierusalim și la porunca împăratului s-a distrus templul păgîn pentru a se afla mormîntul și crucea Domnului. Într-adevăr s-au descoperit mormîntul, trei cruci, precum și inscripția pe care la porunca lui Pilat, se scriseseră cuvintele: „Iisus Nazarineanul împăratul iudeilor”, în limbile ebraică, greacă și latină. Aceste trei cruci erau cele pe care fuseseră răstigniți Mîntuitorul și cei doi tâlhari. Spre a putea deosebi crucea Mîntuitorului de celelalte două, a fost adusă o femeie bolnavă care, la atingerea de una dintre ele, s-a vindecat în chip minunat. S-a cunoscut atunci că numai aceea a putut să fie crucea de viață făcătoare a Mîntuitorului. Împărăteasa Elena a predat crucea episcopului Macarie al Ierusalimului.

Să nu stăm neroditori

Mîntuitorul Iisus Hristos a subliniat rostul dragostei către făptură și a cerut ca ea să fie făcută roditoare. De aceea, cînd avea prilejul, ajuta, îmbărbăta, vindeca, îndruma și povățuia. A stăruit și cu rugăciunea către Tatăl ceresc pentru credincioși, ca să poată umbla pe calea cea bună (Ion cap. 17).

Aceasta nu a făcut-o numai din milă, văzînd oameni necăjiți și risipiți, ci totodată ca să le încerce și credința (Mat. 9, 29).

În adevăr, credința creștină nu se exprimă numai prin vorbe, ci ea trebuie să fie concretă și roditoare, susținută prin fapte bune.

Astfel spune Sf. Apostol Pavel: „Fiecare din-

mului spre păstrare, iar o mică parte din ea a trimis-o fiului său la Constantinopol, unde își avea scaunul împărătesc.

Această aflare a crucii s-ar fi petrecut în anul 320. De acum înainte a început să se serbeze an de an în Ierusalim ziua aflării sfintei cruci. Împăratul Constantin a poruncit ca pe locul unde fusese mormîntul Mîntuitorului să se ridice o biserică cu hramul Învierii. Ea a fost sfințită de episcopul Macarie al Ierusalimului și de o mulțime de episcopi veniți din alte părți, în ziua de 13 septembrie în anul 335. A doua zi, la 14 septembrie, episcopul Macarie a înălțat sfînta cruce a Mîntuitorului pe amvonul noii biserici, spre a fi văzută de mulțimea credincioșilor, întruniți pentru prima oară într-un chip atît de sărbătoresc și într-un număr atît de mare. Din această pricină sărbătoarea a primit numirea „Inălțarea Sfintei Cruci” și de atunci ea s-a prăznuit în fiecare an, mai întîi numai la Ierusalim, iar cu timpul în întreaga Biserică Ortodoxă.

2. Un alt fapt de seamă legat de crucea Mîntuitorului este întoarcerea ei din Persia. În anul 614 oștile împăratului Cosroes al Persiei au ocupat Ierusalimul, omorînd un mare număr de creștini și dînd foc bisericilor, printre care și celei de care am pomenit mai sus. Între prăzile pe care le-au luat cu ei se afla și crucea Mîntuitorului. Împotriva lui s-a ridicat atunci împăratul Heraclie al Constantinopolului, care stăpînea atunci și Ierusalimul. Luptele între ei au ținut ani de zile, pînă la moartea lui Cosroes. Fiul și urmașul acestuia la domnie, Siroes, a încheiat pace cu Heraclie, trimițîndu-i, la sfîrșitul anului 628, și lemnul sfintei cruci. Împăratul a adus-o mai întîi la Constantinopol, iar în anul 629 la Ierusalim, dîndu-o patriarhului Zaharia, care păstorea pe atunci. Ea a fost reasezată în ziua de 14 septembrie 629 cu cinstea cuvenită în locul ei din biserica Învierii.

De acum înainte, în ziua de 14 septembrie se prăznuiește și întoarcerea crucii de la perși și reasezarea ei în biserica Învierii, la un loc cu prima ei aflare, de pe timpul împăratului Constantin cel Mare.

Mai mulți ierarhi și preoți au compus felurite cîntări în cinstea sfintei cruci. Între ei se numără Sf. Andrei Criteanul, Sf. Teofan al Constantinopolului, Sf. Cosma al Maiumei, Sf. Ioan Damaschinul, Sf. Iosif Studitul, împăratul Leon și alții.

Ziua Inălțării cinstitei și de viață făcătoare cruci se prăznuiește nu numai cu rugăciune, ci și cu post, întrucît crucea ne aduce totdeauna aminte de patimile și moartea Mîntuitorului pentru păcatele noastre.

De aceea și noi creștinii sîntem datori să ne închinăm sfintei cruci și să o cinstim ca pe una prin care ne-a venit izbăvirea din robia păcatului.

Mircea Păcurariu

tre noi să fie aproapei pe plac, la ce e bine pentru zidirea lui... și drept aceea primiți-vă sufletește unii pe alții, precum și Hristos v-a primit pe voi”. (Rom. 15, 2 și 7). Și vrednic de crezare este acum acest cuvînt, pentru că altădată se trăia în amăgire, neascultare, după poftă și desfătăre, petrecînd viața în răutate și pizmire. (Tit. 3,3). De aceea, fiecare să se țină de faptele cele bune și cinstite și să învețe și pe alții să poarte grija de lucrurile bune, spre trebuirile cele de neapărată nevoie, ca să nu fie fără de roadă (Tit. 3, 14).

Deci fiecare să caute să se dea pe sine pildă altora cu multă însuflețire (Tit. 2, 7), căci și Sfinții Apostoli: în dar au luat și în dar au dat, ca și noi să facem la fel.

M. Șesan

GINDURI LA SFINTELE EVANGHELII

Rugăciunea particulară

„S-a suit singur la munte, să se roage” (Matei XI, 22). Adesea, în viața Sa pămîntească, s-a suit Mîntuitorul la Ierusalim, la templu, să se roage, arătînd cu aceasta nevoia rugăciunii din biserică, pentru împreunarea cu Dumnezeu prin Sfintele Taine.

Dar n-a uitat și n-a nesocotit nici rugăciunea particulară, ca mijloc de legătură continuă cu Dumnezeu, centrul de gravitație spirituală a creștinului, pentru care avea să îndemne, mai pe urmă, Sfîntul Apostol Pavel: „*Rugați-vă neîncetat!*” (I. Tes. V, 17).

Din acest punct de vedere, rugăciunea este, în viața sufletească a creștinului, ceea ce este respirația în cea trupească. Ea nu poate înceta, pentru că ar însemna încetarea vieții religioase însăși.

E motivul pentru care nu numai că a învățat cum să se facă rugăciunea în „cămara” sufletului, „închizînd ușa” (Matei VI, 6), dar Mîntuitorul a și pilduit, prin propria-i rugăciune, ca în sfînta evanghelie de azi.

Cum, anume?

„S-a suit”, zice, ca și pentru cea din templu, însemnînd condiția generală a rugăciunii: *ridicarea spre cele cerești*.

„Singur” — desprins de toți — pînă și de cei mai apropiați ai lui, Apostolii — și din toate preocupările și gîndurile vieții zilnice, rămînînd doar cu unul: *întîlnirea cu Tatăl*.

Și s-a suit „la munte” — la nivelul nestinsei „lumini”.

Și dacă este adevărat că viața e susținută de razele ce vin peste geana muntelui, tot atît de adevărat este că viața de toate zilele a creștinului, e susținută de clipele *suirii, singur la „muntele de lumină”,* în rugăciunea particulară.

Egoismul

„Il sugruma, zicînd: Plătește-mi, ce-mi ești dator!” (Matei XVIII, 28).

Ce este egoismul?

Este cursul pervertit al puterii de iubire, care nu mai curge pe albia ei naturală: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău... și pe aproapele tău, ca pe tine însuși”, ci se întoarce și se strînge toată în albia iubirii de sine.

Este monstruozitatea adusă de păcat în viața omenească, ducînd, nu numai la desfigurarea însului cuprins de ea, dar tulburînd, răscolind și lovind viața tuturor.

„Il sugruma, zicînd: Plătește-mi, ce-mi ești dator!”...

Cine și pe cine?

Unul, care fusese iertat de o mare datorie, asupra căruia se abătuse valul iubirii care se revărsa, dar care n-a înțeles nimic din aceasta.

Dimpotrivă, s-a năpustit asupra fratelui său de muncă, și nu i-a mai dat nici o îngăduință, cu toată rugămintea îndurerată, pe care i-o făcuse,

Urmarea?

Sluga „vicleană” și egoistă, din Sfînta Evanghelie de azi, a trezit revolta celorlalți, care l-au denunțat Stăpînului — același care îi iertase datoria.

De pe poziția dreptății, de data aceasta, și a răspunderii pentru mica societate, pe care o conducea, fără să-și închidă ochiul iubirii, care mai vedea o posibilitate de îndreptare a păcătosului, acesta „l-a dat pe el muncitorilor, pînă ce va plăti toată datoria”.

Pr. Zosim Oancea